

Петро ШКРАБ'ЮК (Львів)

ТАРАС ШЕВЧЕНКО: ВІД ГАЛИЧНИНИ – ДО США Й ВЕЛИКОБРИТАНІЇ...

ЕПІЗОДИ ШАНИ І ЛЮБОВИ

1

“Забажав я поїхати на Україну, оглянути золотоверхий Київ, сю преславну матір руських городів, поплисти Дніпром-Словутицею, звідати могилу безсмертного пророка України-Руси”¹.

Так писав провідний громадський діяч і політик Галичини, історик і педагог Олександр Барвінський. І 21 серпня 1885 року вечірнім потягом він вирушив до Києва, де пробув декілька днів, а звідти поплив пароплавом до Канева, милуючись історичними краєвидами. Від Канівської пристані до могили їхав візком, а далі – вгору – пішки...

“Серце мені забилося живійше, душа почула, що наближається до місця, де спочивають останки великого генія...” І ось частокіл, охайна сільська хатина для доглядача, дерев’яні східці на п’ятиметровий курган із залізним хрестом. “У мене мимохить хлинули слези, скоро тільки вступив я на могилу безсмертного багька України-Руси. В моїй душі ожили всі спомини про гірку долю великого мученика народного і налягли важким каменем на мою грудь. Мені не стало духу, я не міг і слова промовити до свого товариша”².

Піетет галичан до Шевченка проявився ще за його життя, і, насамперед, з боку Маркіяна Шашкевича. 1841 р. в Петербурзі Євген Гребінка видав літературний альманах “Ластівка”, і захопленню Шашкевича не було меж. “Несеся воздухами до вас, мої миленькі, – сповіщав товариша (Михайла Козловського), – шпарка “Ластівка”; ой ластівка ж то, ластівка! Такої ще ніхто зроду не бачив, бо не то іно, що гарно виспіває та щебече, – та так, мов примовляє, а то ще і на зиму не ховається; і все снується, і все літає, і все виспіває, що забудеш і біду, і горе, і смуток, і журбу, і здається тобі, що завсіда весна. От така-то летит до вас ластівка!”³

“Ластівка” принесла до Галичини і сім Шевченкових творів; один із них – баладу “Причинна” – схвильований Маркіян переписав... Знав про зачинателя української літератури в Галичині і Шевченко, оскільки читав “Русалку Дністровую”, творцем якої і одним із авторів був Шашкевич. Про це Маркіянового побратима Івана Вагилевича сповіщав 3 жовтня (21 вересня) 1843 р. етнограф і видавець Платон Лукашевич⁴.

¹ *Барвінський О.* Спомини з мого життя /Упор. А. Шацька, О. Федорук; ред. Л. Винар, І. Гирич. – Київ: Смолоскип, 2004. – С. 334.

² Там само. – С. 357.

³ *Шашкевич М.* Повне зібрання творів /Упорядник і редактор М. Шалата. – Дрогобич: Коло, 2012. – С. 311.

⁴ “Русалка Дністрова”: Документи і матеріали /АН УРСР, Ін-т сусп. наук та ін.; Упоряд. Ф. І. Стеблій та ін.; Ф. І. Стеблій (відп. ред.) та ін. – Київ: Наук, думка, 1989. – С. 230 (док. № 136).

Не можна забувати, що Шевченко народився на Правобережній Україні, яка до 1839 р. була назагал греко-католицька. Це не могло не відбитись на світогляді поета. Іван Франко у статті “Наші коляди” говорить, “що наші, уніятські пісні набожні од самого малку полишили значний слід в пам’яті Шевченка і мали деякий вплив на його поетичну творчість”. І наводить приклади: згадка про Різдвяну пісню “Три царіє со дари” у вірші “А. О. Козачковському”; колядка з “Богогласника” у драмі “Назар Стодоля”. Вплив той видно “в релігійній окрасці” поезії Шевченка, “в тій чудовій наївності і простоті, з якою наш поет привик у всяких нагодах обертагись до Бога...”⁵

І знаменно, що вістка про смерть Шевченка прийшла і в Галичину. Про це 27 березня 1861 р. сповістила газета “Слово”. А отці-василіяни в Підгорецькому монастирі (тепер Бродівський район) на Львівщині, вписали ім’я поета у свій Пом’яник: “Помяни, Господи, душу усопшаго Тарасія”; “сіє поминання вписано г. 1861 въ память усопшаго поета Тарасія Шевченъка на Малой Руси – помершаго дня 2 лютаго старого стиля въ Петроградъ”⁶. Відтоді ченці щороку 8 березня моляться за душу Кобзаря.

Вписання імени Шевченка в Пом’яник було, як зазначає один із дослідників цього факту, “проявом громадянської відваги”, адже поет був підданий Російської імперії, до того ж православний. Відомо, що василіянську школу в Умані Шевченко сприймав як римо-католицьку, ворожу, польську, тому-то й описав у “Гайдамаках” жорстоку розправу з її навчителями – “ксьондзами” – та окремими учнями, яких (тих, що не встигли виїхати на вакації чи перейти до повстанців), поляки озброїли і змусили захищати місто...⁷

Насправді Уманська школа при василіянському монастирі не була латинською; в ній навчалось 400 юнаків, передусім українців, серед них і чотирнадцятилітній прапрадід поета Максима Рильського Ромуальд. Його теж мали розстріляти, проте Ромуальд заспівав перед стратою кант, який не раз виконував у василіянській церкві: “Пречисто Діво – Мати Руського краю”, і зворушені козаки його помилювали, а з ним і решту приречених...⁸

Цього Шевченко не знав. Але знали отці-василіяни, знали окремі історики, в тому числі й тодішній ігумен монастиря в Підгірцях Климентій Сарницький, майбутній ініціатор Добромільської реформи, непересічний вчений-педагог, чотириразовий декан і двічі ректор Львівського університету (у 1880–1881 та 1889–1890 роках), автор цінних наукових праць. Він і дозволив вписати ім’я Шевченка у Пом’яник.

Зворушує також некролог “Смерть Шевченка” у львівській газеті “Слово”: “...Сумна вість шибнула понад ниви Малої Руси, вість о смерті Тараса Шевченъка, найбільшого її віщуна, маляра і півця-соловія..., умовкла навіки тая щироруськая грудь, що горячою любовію обнімаючи всю Україну, наспівала їй тільки чудних дум, потерпіла тільки тяжкого горя і лихой долі. Шевченъко помер в Петрограді, далеко від рідних степів України, за которою все банував...”⁹

Отож, галицькі українці, як і один з їхніх провідників Олександр Барвінський, не були байдужі до творчості й долі генія з Наддніпрянщини. Сам Барвінський в липні 1869 р. приймав у себе вдома – в селі Шляхтинці на Тернопільщині – Тарасового

⁵ Франко І. Збір. творів: У 50 т. – Київ, 1980. – Т. 28. – С. 8–9.

⁶ Гіциньський В. Молитва за Тараса Шевченка // Місіонар. – 2003. – Березень. – С. 84–85.

⁷ Мірчук П. Коліївщина: Гайдамацьке повстання 1768 р. – Нью-Йорк: НТШ, 1973. – С. 174.

⁸ Див.: Киевская Старина. – 1887. – Т. 17. – С. 51–64.

⁹ Слово. – 1861. – 27 березня.

однодумця, члена Кирило-Методіївського братства Пантелеймона Куліша, листувався з ним¹⁰; переклав українською мовою твір ще одного “братчика” – Миколи Костомарова – “Русская история в жизнеописаниях ее главнейших деятелей” (в перекладі Барвінського – “Історія України в життєписах визначніших її діячів”; вийшла трьома томами в 1875–1878 роках)¹¹.

Олександр Барвінський знався з культурними діячами: Олександром Кониським, з яким познайомився ще 1865 р.; Павлом Житецьким, Миколою Лисенком, істориком і письменником Орестом Левицьким, який і став провідником галицького гостя по Києві. Тут Барвінський зацікавився з професором університету Міщенком, а також “з вельми щирою і справді українською сім’єю Василя Вовка-Карачевського” – лікаря і члена Старої Громади. А з новим знайомим, інженером Якубенком, поплив до Канева... Чимало його наддніпрянських побратимів знали Шевченка особисто. Барвінський чув згадки про Тараса з перших уст. А його скромна і водночас величава могила так схвилювала, що з очей галичанина “хлинули сльози”....

2

Особистість Тараса (як потім його могила) хвилювала не тільки Барвінського... “Хоч вік вивчай, а все одно не збагнеш того, що називають публікою. Шевченка вона так прийняла, наче він геній, який зійшов у залу Пасажу просто з небес, – дивувалась дочка професора Академії мистецтв Олена Штакеншнейдер. – Тільки-но він з’явився, як почали плескати в долоні, тупотіти, кричати. Бідолашний співець зовсім розгубився”¹².

Ще промовистіший лист професора Академії Генерального штабу М. Обручова, який писав з Парижа в Геную до М. Добролюбова: “Було літературне читання в Пасажі за участю Достоевського, Бенедиктова, Майкова і Шевченка. Поетів Бенедиктова і Майкова приймали з гучними аплодисментами, по два рази вимагали читати вірші. Шевченка ж прийняли з таким захопленням, яке буває тільки в італійській опері. Шевченко не витримав, розридався і, щоб опанувати себе, змушений був піти на кілька хвилин за куліси. Потім читав малоросійські вірші; слів публіка здебільшого не розуміла, але зате помилувалася мелодійністю його вимови”¹³. Інший очевидець, грузинський публіцист Дмитро Кіпіані, згадував, що Шевченко читав свої поезії “пречудово”¹⁴.

Йдеться про Літературні читання на користь недільних шкіл у концертній залі Пасажу (тепер драмтеатр ім. В. Ф. Комісаржевської) в Петербурзі. Такі читання вперше запровадив Літературний фонд (1859), і вони мали неймовірний успіх, оскільки читачі навіч могли побачити й почути своїх улюблених авторів. З-поміж них вирізнявся Шевченко, який не так давно повернувся із заслання.

Тарас Григорович виступав у Пасажі тричі (11, 21 листопада, 18 грудня 1860 р.) – і щоразу з хвилюванням, бо не звик до такого гарячого прийому, такого співчуття до його долі й такого пошанування поезії, причому з боку не українців (що самозрозуміло), а з боку російської інтелектуальної еліти, серед якої були віцепрезидент Петербурзької Академії мистецтв Фйодор Толстой і вся його родина, насамперед дружина Анастасія Івановна та дочка Єкатеріна, за чоловіком – Юнге;

¹⁰ Барвінський О. Спогади з мого життя. – С.229–235.

¹¹ У 1991 р. вид-во “Україна” (Київ) репринтним способом, накладом 50 тис., відтворило видання 1918 року.

¹² Спогади про Тараса Шевченка /Упоряд. і прим. В. С. Бородіна і М. М. Павлюка; передм. В. Є. Шубравського. – Київ: Дніпро, 1982. – С. 297–298.

¹³ Спогади про Тараса Шевченка... – С. 494.

¹⁴ Там само.

у Москві – письменник Сергій Аксаков, який цінував “величезний поетичний талант” Шевченка; поет Ніколай Некрасов – автор вірша “На смерть Шевченка” (1861), поет Пйотр Бутурлін, пізніше – Іван Бунін.

Майбутній Нобелівський лавреат І. Бунін ще 1898 р. в оповіданні “Козацьким ходом” зворушливо описав і своє плавання по Дніпру на барці “Чайка” (а плавав він по Славутичу тричі: у 1890, 1895, 1896 роках), і могилу поета в Каневі, і біленьку хагу на тій же Чернечій Горі, обсажену мальвами. “Пізніше я бував на могилах багатьох видатних людей, та жодна не зворушила мене так, як могила українського кобзаря. І справді – чия могила скромніша і в той же час величніша й поетичніша?”¹⁵ Ще один лавреат премії Нобеля Міхаїл Шолохов з нагоди 100-річчя від дня смерти Шевченка у привітальній телеграмі писав, що “в цей день удосвіта, коли ти один в робочому кабінеті, не вперше в житті низько схиливши голову, помовчиш, думаючи про велику і рідну з дитинства людину, і ще нижче схилиш голову, з синівською вдячністю думаючи про великий народ, який породив його. Про що й кажу скупими словами *моїм рідним землякам*” (тут і нижче курсив мій – П. Ш.)¹⁶.

Особливо тепле, синівське, ставлення Шолохова до Шевченка самозрозуміле. Адже по матері він був українцем (дівооче прізвище мами – Чорняк, Анастасія Данилівна, родом з Чернігівщини)¹⁷; українкою була і мати Некрасова Олена Андріївна Закревська¹⁸; та й народився він в Україні – в Немирові на Вінничині. Вочевидь, українське коріння мав і генетичний українолюб Бунін, котрий, як згадував К. Паустовський (теж, до речі, українського роду), навіть вимову мав українську.

Це ж Бунін (удома його звали “Ян”) зізнався: “Не можу спокійно чути слів: Чигирин, Черкаси, Хорол, Лубни, Чортотлик, Дике Поле, не можу без хвилювання бачити очеретяних дахів, обстрижених мужиків, жінок у жовтих і червоних чобітках, навіть личаних козубів, у яких вони носять на коромислах вишні та сливи. “Чайка скиглить, літаючи, мов за дітьми плаче, / Сонце гріє, вітер віє на степу козачім...” Це Шевченко – абсолютно геніальний поет! Прекраснішої від Малоросії нема країни в світі”¹⁹.

3

Емоційне українське ставлення до Шевченка самозрозуміле. Та ось читаю другий том Щоденників Олеса Гончара – і на сторінці 459-й привертає увагу короткий дворянський запис за 12 квітня 1981 року:

*“Задалося чомусь, як плакав Стейнбек в музеї Шевченка, стоячи перед помертньою маскою поета і слухаючи “Заповіт””*²⁰.

Джон Ернест Стейнбек? Славнозвісний американський письменник – і плакав у музеї Шевченка? Так його схвилювали наш поет? наша земля? Цей факт не лише потряс, – він привернув увагу до Тарасового шанувальника, далекого від України і географічно, і ментально. А проте близького духовно; близького як людини, митця, християнина.

¹⁵ Бунін І. Собр. соч.: В 6 т. – Москва.: Худож. л-ра, 1987. – Т. 2. – С. 418.

¹⁶ Радянська Україна. – 1961. – 12 березня. Див. також: Полк В. Михайло Шолохов і Україна // Жовтень. – 1987. – № 11. – С. 120–122.

¹⁷ Грабовський В. Свіість Тихого Дону // Літературна Україна. – 2005. – 26 травня.

¹⁸ Іваненко О. Марія. – Київ: Радянська школа, 1988. – С. 476.

¹⁹ Бунін І. Собр. соч.: В 6 томах. – Т. 5. – С. 223–224.

²⁰ Гончар О. Щоденники: У 3-х т.: Т. 2 (1968–1983) / упоряд., підгот. текстів, ілюстр. матеріалу В. Д. Гончар; [худож. оформ. М. С. Пшонки]. – 2-ге вид., випр. – Київ: Веселка, 2008. – С. 459.

Уперше Джон Стейнбек побував в Україні в серпні 1947 р. і вже тоді відкрив для себе (й для своїх численних читачів), що українці не подібні до росіян, з якими щойно познайомився в Москві. “Хоча Київ дуже зруйнований, а Москва – ні, кияни все ж не так смертельно стомлені, як москвичі, – писав Стейнбек у “Російському щоденнику” (1948). – Вони не сутуляться під час ходіння, плечі випрямлені, на вулицях часто чути сміх. Може, це властиво для цих місць, адже українці відрізняються від росіян – це окрема гілка слов’ян”²¹.

Прикметно, що письменник із США, – на той час уже знаний в усьому світі творець шести романів (серед них “Трона гніву”), повістей, оповідань, лавреат Пулітцерівської премії, – побував у двох колгоспах, і обидва мали ім’я Тараса Шевченка. Щоби не переплутати ці господарства, Стейнбек називав їх “Шевченко-1” і “Шевченко-2”. Щоправда, заокеанського гостя настільки щедро частували й поїли, що він у своєму Щоденнику ані словом не обмовився про Голодомор чи напівголодне існування повоєнної пори: в його свідомості ще жевріли певні ілюзії щодо справедливості соціального устрою СРСР, хоча і в Москві, і в Києві, потім у Грузії, був маломовний – на кожному кроці остерігався КГБ. І мав усі підстави.

Восени 1963 р. Стейнбек удруге прилетів до Києва. Гостював, зокрема, в Олесь Гончара. “Коли ми приймали дома Стейнбека та його дружину, – згадував Гончар 20 травня 1991-го, – в квартиру непрохано, нахабно набилося повнісінько сексотні, ціла зграя “соцреалістів” в “штатском” очей не зводила, дуже, видно, кортіло їм не пропустити моменту, коли Стейнбек буде мене “вербувати”. Вкрали зі столу навіть “Трона гніву”, підписані ним, – книжка так і не знайшлася...”²².

Це було, отже, восени шістдесят третього року. На той час слава автора піднеслася ще вище: 1962-го він отримав Нобелівську премію, був автором нового роману “Зима тривоги нашої” та низки інших класичних творів.

Проте Україну не забував, цікавився історією нашої країни, зосібно добою Ярослава Мудрого, захоплювався фресками Софії Київської. Так само його захопила вистава “В неділю рано зілля копала” в театрі ім. Івана Франка: він дивився її від початку до кінця (а не тільки першу дію, як планували організатори зустрічі), хоча й не знав української мови. Наступного дня подався до книгарні, щоб купити цю повість, яка його так схвилювала, – “В неділю рано зілля копала”.

“І це не був жест ввічливого гостя, – наголошує знаний літературознавець Григорій Костюк, який знав Стейнбека особисто (в Нью-Йорку), листувався з ним. – Глибокий психологізм, драматизм і народність твору – це ж органічна риса мистецького світогляду Стейнбека. Як мистець він не міг не відчутти цього в драмі О. Кобилянської”²³.

Під час перебування в Києві, в Музеї Шевченка, як згадує Олесь Гончар, Стейнбек заплакав, “стоячи перед посмертною маскою поета і слухаючи “Заповіт”. А через півроку, наприкінці травня 1964-го, коли в Україні відзначали 150-річчя від дня народження Шевченка, надіслав з Нью-Йорка сердечне привітання, яке не можна не навести в його повноті:

“Чи можна впелести ще якісь слова у вінок Шевченкової слави – слави, яку беззастережно визнає весь світ? Той, хто шукає плодів діяльності людської, що житимуть вічно, може знайти їх у Шевченка. Я згадую вітром пощерблені скелі на шляху до Гори й потріскані стіни пірамід. Навіть ваш улюблений Дніпро трошки змінив течію й пересунув свої піщані коси. Але слова Шевченка, пролунавши

²¹ Тольц В. Три дневника. По маршруту Стейнбека полвека спустя. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті <http://archive.svoboda.org/programs/cicles/Stainbeck/>

²² Гончар О. Щоденники. – Т. 3 (1984–1995). – С. 358.

²³ Костюк Г. У світі ідей і образів: Вибране. Критичні та історико-літературні роздуми. 1930–1980 / Б-ка Прологу і Сучасності, ч. 155. – Сучасність, 1983. – С. 250–251.

колись, залишилися незмінними назавжди. І я не знаю, чи можна ще додати щонебудь до уславлення його”²⁴.

Невдовзі славний письменник побував у В'єтнамі, де вирувала затяжна війна, яку підживлював своєю зброєю та інструкторами СРСР. У В'єтнамі загинув друг Стейнбека – фотокореспондент Роберт Капа, який супроводжував письменника в поїзді до України 1947 р. Сам письменник літав на бойовому гвинтокрилі, навіть брав участь у бомбометанні. З прихильника СРСР Стейнбек став його критиком.

Але для України він назавжди залишився другом, звеличником нашого Кобзаря. І не лише він один.

4

Роквелл Кент. Ще один знаменитий американець, художник і письменник, котрий 1949-го познайомився з учасниками фестивалю Українсько-американського народного мистецтва, які об'їздили з концертами десять міст США. “Мене попросили сказати слово на концерті цього колективу в Ньюарку, і я сумлінно готувався, щоб мовити щось розумне й значуще. Та, опинившись на сцені, був такий зворушений від того, що побачив і почув на концерті, що пошматував дурні записи й почав просто розповідати про свої враження. Промовляючи від імени присутніх в залі, я набрався зваги заявити, що *ми всі як один відчуваємо, ніби і в наших жилах тече бодай трохи української крові*”²⁵.

А в серпні 1958 р. Кент з дружиною приїхали на батьківщину Кобзаря безпосередньо, відвідали його Музей в столиці України і заявили (в Книзі почесних відвідувачів): “З цього дня ви маєте захищати нас, двох американців, до тих мільйонів людей в усьому світі, які віддають шану найвеличнішому з великих – Шевченкові. Ми глибоко зворушені. Щиро ваші Саллі та Роквелл Кент”²⁶.

Зворушений був Кент і в березні шістдесят першого, коли виступав на Шевченківському вечорі в Нью-Йорку; і у травні шістдесят четвертого, коли (перед тим побувавши в Ужгороді) прибув до Києва на Міжнародний форум діячів культури, що його – під егідою ЮНЕСКО – репрезентували вчені і митці з 43-х країн.

“Я сердечно вдячний вам за виявлену мені честь узяти участь у святкуванні 150-річчя з дня народження великої людини... – сказав Кент 29 травня, виступаючи перед учасниками Форуму в Києві в залі засідань Верховної Ради. – Тарас Шевченко як видатний художник і великий поет повинен здобути широке визнання у Сполучених Штатах”. І висловив надію, що твори українського поета стануть для американців такими ж близькими, як сонети Шекспіра чи поезії Роберта Бернса. Щодо самого себе, то Кент глибоко шкодував, що в юності не зазнав на собі впливу Шевченка, який, незважаючи на десять літ ув'язнення, внутрішньо не змінився і “зберіг молодість до кінця своїх днів”²⁷.

Творчість славного американського художника опосередковано пов'язана й зі Львовом. У картинній галереї міста зберігаються чотири картини Кента – часточка з тих 900 полотен і гравюр, що їх він 1960 р. подарував музеям Москви, Ленінграда, Єревана, Києва. Інші шанувальники, а точніше – шанувальниці Шевченка, пов'язані зі Львовом безпосередньо. Проте не американці, як Стейнбек чи Роквелл Кент, а представниці “туманного Альбіону”...

²⁴ У вінок слави // Літературна Україна. – 1964. – 27 травня. – С. 15.

²⁵ Кент Р. Это я, Господи. – Москва: Искусство, 1966. – С. 623.

²⁶ Шкраб'юк П. З Адрондакських гір – у Карпати // Наука і Суспільство. – 1986. – № 5. – С. 31–34.

²⁷ Літературна Україна. – 1964. – 2 червня.

5

Етель Ліліян Войнич. Авторка роману “Овід” (в іншому перекладі – “Гедзь”), що вона його написала 1895 р. про боротьбу італійських патріотів проти австрійського володарювання, про ідейну непохитність і драму головного героя Артура Бертона.

Під час творення свого знаменитого твору, в лютому 1895-го, Етель приїжджала до Львова, щоб зустрітися з Михайлом Павликом та Іваном Франком. Павлик спершу сприйняв її як “шпигунку”. Та коли вона подала рекомендаційного листа від Сергія Степняка-Кравчинського, якого Павлик знав особисто (познайомився 1879-го в Женеві), то заспокоївся. Ще раніше Степняк-Кравчинський листовно познайомив Павлика з чоловіком Етель Ліліян – Михайлом Войничем, і вони листувалися²⁸.

Щирі взаємини з львівськими друзями, дружба з родиною Кравчинських, в якій панував культ “Кобзаря”, сприяло тому, що англійська письменниця всім серцем прихилась до “країни Дніпра”, як називав свою батьківщину Степняк-Кравчинський. Саме Сергій – мати його була україркою – зацікавив Етель Ліліян Україною, творчістю Шевченка. І Войнич вивчила українську мову, переклала декілька пісень, серед яких “Чайка” (“Ой, горе тій чайці...”), відтак взялася за переклади Шевченка. Року 1911 видала окремою книжечкою шість поезій Кобзаря, до яких написала передмову і нарис про поета, ставлячи його в ряд світових ліриків.

Кращі з цих перекладів, зазначає професор Роксолана Зорівчак, – “Заповіт” (найдосконаліша з усіх дотепер відомих англомовних інтерпретацій), “Зоре моя вечірняя...”, “Мені однаково, чи буду...” Безмежна щирість цих поезій проривається крізь переклад...” А ще, наголошує дослідниця, Войнич “зберегла багатство змісту і своєрідність стилю першотворів...”²⁹ І до кінця своїх днів (вона, майже всіма забута, померла 28 червня 1960-го в Нью-Йорку у віці дев’яносто шість літ) зберігала “Поезії Т. Гр. Шевченка, заборонені в Росії”, що були видані в Женеві 1891 р. З цієї книжки Етель й перекладала англійською мовою поезії Тараса³⁰.

6

Не менше інтригує і вражає життєпис співвітчизниці Войнич – Віри Річ (1936–2009), яку називали “надзвичайним послом України в світі англомовної культури”. Віра Річ народилась у Лондоні, навчалась в Оксфорді, писала вірші – і от...

“Я достеменно можу назвати дату, з якої розпочалась моя кар’єра перекладача, – це 24 квітня 1956 року... На моєму двадцятomu дні народження один із друзів був українець Володимир Микула, який на той час працював над дисертацією. Я пам’ятаю таку розмову:

– Невже це правда, що ти можеш перекладати поезію? Ти не була би проти перекласти одну українську поезію, звісно, для публікації в журналі...

– Так, добре. Але я... не знаю української мови.

– Це не проблема. Ти вивчиш...”³¹.

Треба подякувати цьому свідомому українцеві, Володимирові Микулі, за цю молодечу впевненість “ти вивчиш”. І юна англійка-поетка справді опанувала

²⁸ Див.: *Шкраб’юк П.* Візит дами в сірому // *Наука і суспільство*. – 1984. – № 2. – С. 37–39.

²⁹ Шевченко і світ. Збірник. – Київ: Дніпро, 1989. – С. 261.

³⁰ *Козаченко В.* Дещо про автора роману “Овід” і про зустріч з нею в Нью-Йорку // *Войнич Е. Л.* Овід. – Київ: Молодь, 1967. – С. 266–272.

³¹ *Дроздовський Д.* “Моїми найкращими підручниками були збірки “поезій” // *День*. – 2006. – 22 липня.

українську мову, причому блискуче. Спершу вона переклала Франків “Пролог” до його поеми “Мойсей”, який уже наступного, 1957, року побачив світ в “Українському Віснику”, що виходив у Лондоні. А 1961-го видала збірку перекладів творів Шевченка. Врешті-решт переклала “Кобзар” повністю. Їй належать близько ста публікацій про нашого Кобзаря та українське письменство взагалі, зокрема глибока розвідка про драму “Гамлет” Вільяма Шекспіра в перекладі Григорія Кочура.

Року 1997 Національна спілка письменників України присудила Вірі Річ премію ім. Івана Франка – найвищу нагороду в галузі перекладу; 2005 року її обрали Почесним членом Наукового товариства ім. Шевченка. А 2006-го нагородили орденом княгині Ольги. Тим-то своє сімдесятиріччя Віра Річ святкувала не в Англії, а в Україні. Спершу – у Львові. Тут, у Дзеркальній залі Національного університету ім. Івана Франка, наша дорога гостя ілюструвала свою розповідь співом, навіть танцями; а коли їй подарували вишивану сорочку, вона тут же одягла її – під загальні оплески. Відтак її вітали в Києві³².

А 20 грудня 2009 р. вона пішла з життя, заповівши поховати себе в Каневі біля Шевченкової могили. Її бажання виконали. 15 квітня 2011, в п’ятницю, на “козацькому” канівському цвинтарі було встановлено пам’ятний знак Вірі Річ, в який вмонтовано її прах³³. Тепер і у вічності романтична українофілка з далекої Великобританії буде поруч з нашим Тарасом. Хіба це не диво?

На цьому місці годилося би поставити крапку. Адже виявив шани й любови до українського Кобзаря – не перелічити. Скажімо, величаве відкриття пам’ятника Шевченкові у Вашингтоні (27 червня 1964 року) та хвилююча промова експрезидента Дуайта Ейзенгавера³⁴.

Це також вислови інших видатних людей світу, зокрема і на могилі Тараса в Каневі, яка викликала сльози не тільки в Олександра Барвінського. Ось рядки в перекладі Миколи Зерова з сонета “Шевченкова могила” російського поета Петра Бутурліна, який жив у 1859–1895 роках – і теж передчасно пішов з життя:

*Побожний гостю! Припади чолом,
З душі зринає радісний псалом,
Хоча від сліз і туманіють вії.
Там дід Дніпро і степ без берегів,
А тут гора, розлогий шум гаїв,
І хрест, як символ муки і надії³⁵.*

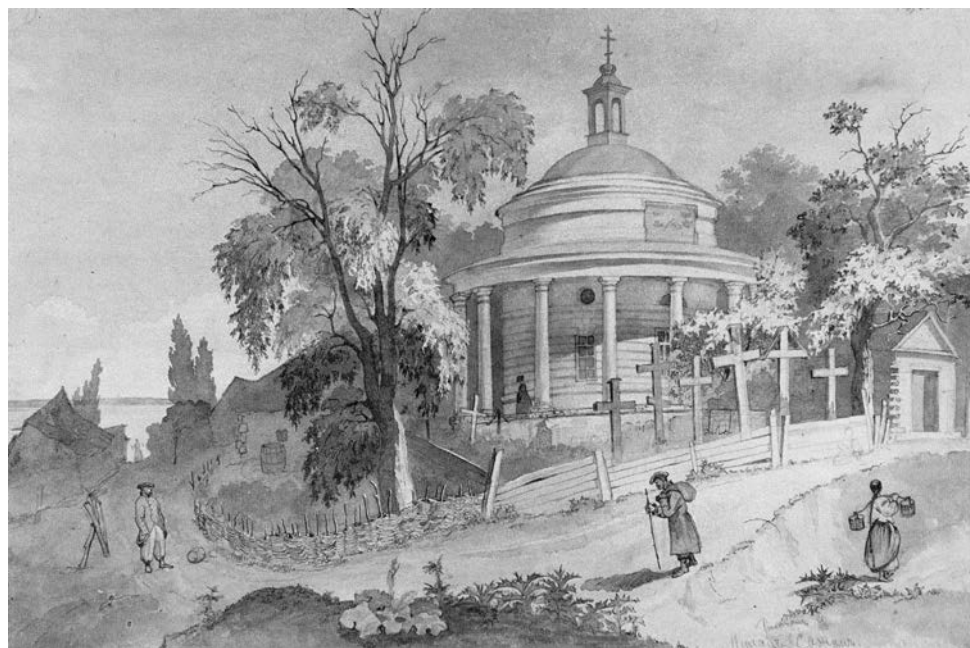
Автор цього есею теж пережив потрясіння, коли вперше піднявся на Чернечу гору. І відчув дух Шевченкової всеприсутності. На очі несамохіть навернулись сльози. Але це були сльози вдячності, очищення; відчуття і своєї причетності до немеркнучого слова Кобзаря.

³² Див.: Дроздовський Д. Голос правди // Всесвіт. – 2006. – № 7–8. – С. 207–211; Косів Г. Подвиг в ім’я України // Літературна Україна. – 2010. – 21 січня; Одрехівська І. Позачасовість Віри Річ // Каменяр. – 2011. – 5. – Травень.

³³ Букет С. Духовна онука Шевченка спочила в Каневі // Слово Просвіти. – 2011. – 21–27 квітня.

³⁴ Див.: Повідні (щомісячник). – Торонто, 1964. – № 174–175.

³⁵ Зеров М. К. Твори: В 2 т. – Т. 1: Поезії. Переклади / Упоряд. Г. П. Кочур, Д. В. Павличко. – Київ: Дніпро, 1990. – С. 410.

АСКОЛЬДОВА МОГИЛА У КИЄВІ, 1846 р.

*Нема на світі України
Немає другого Дніпра...*

(“І мертвим і живим...”, 1845 р.)